

કાંડે?

ઝંડા

॥ ૨૧
૧૯૦૦

માઝં

રથનાર—લેહરી.

મુંબહ.

કાસબાદેવો રોડ ઉપર આવેલા
લેહરી પ્રીટીંગ વર્કસમાં છાપ્યું છે.
સને ૧૯૦૦

મારું ઝૂંપડું કયું ?

ઝૂંપડાની ઝહેમતની એક રમુજ
કહાણી.

“ કેમ રાણી સાહેબ, આજ મેં મહડ્યું છે ?
આજ અમારા પર કંઈ ગુસ્સે થયા છે શું ? કંઈ
બેલતાં નથીને શું ? ” ઘરના કામગીરીમાંથી પર-
વારીને શયનગૃહમાં મારી પ્રિય પત્નિ આવાં
અવગ પર બેઠા બેઠાંજ મેં મુખ મજકાવીને પુછ્યું.

“ મુલા તમારા રાણી સાહેબ ! બાળો એ
નામ ! ” છથ્થકા કરી પતંગની સામે પડેલી ખુર-
સીએ બેસતાં મારી પ્રિયા ગુસ્સામાં ગાજી ઉઠી !

“ કેમ, કેમ ? આજ આમ કેમ ? વળી બૂત
ભરાયું છે શું ? ” મેં હસતાં હસતાં પુછ્યું.

“ હા ! ” અમને ભૂતે ભરાય ને બધુંએ થાય ! ”
મારી પ્રિયતો ઉભરો બહાર નીકળવા માંડ્યો—“ આ
તે શો જુલમ ! બળ્યો અમારો અવતાર ! એના

કરતાં તો મરવું બહુ ! હમે બધરાંઓ તે કંઈ મા-
ણસમાં છઠ્ઠાએ ?”

“ પણ છે શું તે કંઈ બબર પડે ? ” મેં જરા
ગંભીર થઈને પુછ્યું.

“ આ તમને તો બસ ‘ રાણી સાહેબ આમ ’
ને ‘ રાણી સાહેબ તેમ ’ એવું મોઢે બોલતાં આ-
વડે, બાકી કંઈ નહીં, ને જરાક કંઈ કહ્યું એટલે
હસ્યા, એટલે થઈ ચુક્યું ! ” મહારી પ્રિયાએ
ગુસ્સામાં જણાવ્યું—“ હું તો હવે તમારાથી હારી !
બહુ આજ બધે વરપ થયાં કહી કહીને મારી તો
જીભના કુંચાએ વળી ગયા પણ કોણ જાણે તમા-
રી તો કંઈ આંખજ ઉઘડતી નથી ! રોજ ‘ કાલે ’
અને ‘ પરમ દહાડે ’ તેમજ ‘ જોઈશું ’ અને ‘ કરીશું ’,
એટલા બોલો બસ, મોઢામાંથી જતાજ નથી !
હવે તો સાંભળી સાંભળીને મારા કાનના ડોડીયાં
થઈ ગયા, પણ તમારી જીભ દૂખતી નથી, અને
તમારી એ ‘ કાલ ’ કંઈ ઉજેસકાર પણ કરતી
નથી ! વહલા મુઠ મરહીએ આટલો બધો ધણ
કહાડવા માંડ્યો, અને આખો ભુલેસરનો લતો ખાલી
ખમ થઈ ગયો, પણ તમને ભુલેસરમાંથી નીકળ-
વાનું મન થતુંજ નથી ! આખો દહાડો ‘ રામ
બોલો ભાઈ રામ ’ ની ખુમો ને લોકોના છાતી ફાડી

નાંખે એવો રડવાનો અવાજ સાંભળીને મારો તો
જીવે ઉડી જાય છે ! તમારે શું છે ? તમે તો
જમીને આખો દહાડો હાકીસમાં જાઓ એટલે પછી
તમને અમારી ચીંતા શા માટે હોય ! બીહીક પણ
કેટલી રહેવાય ! ગામના આટલા બધા લોકો ઘર
ખાલી કરીને બહાર ઝુંપડાઓમાં જઈ રહ્યાં તે
બધાં મુરખજી હશે ! અને હજીપણ તો ફક્ત આ-
પણા ઘરમાંજ ભરાયું છે ! વિચાર તો કરો !
આપણા પહેલા ગાળવાળા જમના કાકીને પણ
રહેવા ગયાને લગભગ મહીનો દહાડો થવા આ-
વ્યો, તોપણ હજી તમને તો “વિચાર કરીશું” !
અરે, બળ્યો એ વિચાર ! બસ હવે હું માનનારજ
નથી ! કાલે ને કાલે જઈને કોઈ જગ્યા શોધી
કહાડી અહીંથી જવાની સઘળી તઈચારી કરવાનું
કચુલ કરો, નહીતો આજે મારે સુતુંએ નથી !”

આ મોટું બાપણ સાંભળીને આપણે તો તદ્દન
સ્તબ્ધજી બની ગયા, ને હવે શું જવાબ આપવો
તેના વિચારમાં અથડાવા લાગ્યા. થોડી વારે કંઈ
નિશ્ચયપર આવતાં તેણીને શાંત પાડવા મેં ધીમેથી
કંલું—“વહાલી, તું તો સમજી છે ને ! જરા
આપણી સ્થિતી કેવી છે તેનો તો કંઈ વિચાર કર !
તું કહે છે કે બધા ગયા તો શું ભુલેશ્વરના લત્તામાં

આપણે એકલાંજ રહ્યાં છઈએ ? ખીજા ઘણા બિ-
ચારાં ગરીબો પડ્યાં છે ને ? શું કરે ? જેમનામાં
બહારમાનતા બેવડા અરચો કરવાની શક્તિ હતી
તેઓ ગયા ! પણ જેમનું ગળુ નહીં તેમને તે
એ અરચો કેમ માત્રવે ? એ તો લાંબા સાથે દુઃકો
બનય, મરે નહીં તો માંદો થાય ! કંઈ મોટાના
ઘર જેઈને આપણાં ઝુપડાં તોડી પડાય છે ? ”

“ બસ, અમે કંઈ કહીએ એટલે તમને જવાબ
આસો આપતાં આવડે છે ! બબ્બા, અમે બધરાઓ
જ એવાંજ છઈએ કે તમને અરચ કરાવ્ય કરીએ !
અમે બધરાંજ હડીલાં, બધરાંજ અરચાણુ, બધરાંજ
દેખાદેખી કરનારાં, બધરાંઓજ રડીને ગળે પડનારાં
ને જેવા કહો તેવાં ! હવે તો મરીએ તેજ છુગી-
યે ! ” આમ કહેતાં ટેમણપર ફાણી ટેકવી હવેલી-
પર માથું મુકી મારી નિયા નીચું ગસ્તક કરી બેઠી.
તેણીના આ વાગપદારથી તો સુતમુત
બની ગયા, ને થોડી વાર આપણે તો પલંગપર
સ્તબ્ધ થઈ બેસીજ રહ્યા. કંઈ કંઈ વિચારો મારા
મનમાંથી પસાર થવા લાગ્યા. મેં ધ્યુ કે “ જે
મારી પ્રિયાની ગરજ મુજબ કરીશ તો ગળત ઉચ-
રાંજ અરચતા ખાડાના ઉતરવું પડશે અને ઉડવેડ
રી પડશે તે તો નફામાં ! પણ જે તેણીનું

કહેતું કમુત્ર નહીં કરું તો તે એટલા બધા હઠપર
આવી હતી કે હું ના પાડીશ તોપણ તેણી માનશે
નહીં, ને આખી રાત પોતે પણ સુશે નહીં ને
એ ધડી મને પણ નિરાંતે સુવા દેશે નહીં, એટલે
સવારે આપણે બાણા ભેગા પણ થઈજ ચુક્યા !
આવા વિચારોની મારામારમાં મારું મન તો મુંઝાઈ
ગયું, પણ વહાલા વાંચનારો આ સ્થળે મારી
પ્રિયાની પ્રકૃતિથી તમને કંઈક માહિતગાર કરવા
જોઈએ. અમારા આ પીંજણ પ્રકરણની પછી
પ્રંચાત કરીશું. -

મહારી પ્રિયા, મહારી સીતાનો સ્વભાવ જોટલો
તીખો અને માની હતો. તેટલો પ્રેમાળ પણ હતો.
તેણીનો મહારાપર વિષ્કપટ પ્રેમ હતો એમાં તો
કંઈ શક જોતુંજ નહીં, તેણીનામાં ફક્ત જોડ એટ-
લાજ હતી કે તેણીએ પોતાના મનપર લીધેલી વાત
પુરી કર્યા વગર તેણીને કદી પણ એન પડતુંજ
નહીં. તેણીના સદગુણોપર હું પણ એટલો બધો
શીદા શીદા હતો, ને તેણીને એટલા બધી ચાહતો
હતો કે, તેણીના મુખમાંથી નીકળતો અરધો સુગન્ધ
બળવવાને પણ હું સદા તત્પર રહેતો, એમ
કહું તો તેમાં કંઈ હરકત જોવું નથી, ને એમ
કમુત્ર કરવામાં મને જરા શરમ પણ લાગતી નથી.

હું તેણીના મનના સધળા કાઠ ગમે તે ઉપાયે પુરા કરતો. હું એક કંપનીમાં નોકરી હતો ત્યાંથી દર માસે પોણોસો રૂપીઆનો પગાર લાવતો, તે હું તો પાધરો મારી સીતાને સોંપી દેતો. ધરમાં ખાનારાં તો જો કે અમે હતો ને હુતીજ હતાં તેપણ મારા પગારના બધા રૂપીયા મારી પ્રિયા ખરચી નાંખતી હતી. તેણીનો ઉડાઉ ખરચ કંઈ ગાડી ઘોડા કે નોકર ચાકરમાં નહોતો થતો, પણ ખાવા પીવાનો તથા સારાં સારાં કપડાં પહેરવાનો તેણીને અનદદ શોખ હતો. તેણી ઘણી માયાળુ તેમજ ગૃહસંસારના કાયમાં ચાલાક હોવાથી મને દરેક વાતે સુખ મળતું હતું, તેમજ અમારી પાછળ કાંઈ સંતાન ખાનારું નહોતું, અને મહારી સીતાની ઉમર પણ ત્રીશેક વરવની હોવાથી હવે થવાની આશા પણ નહોતી, એટલે હું તેણીને ખરચ બાબત કંઈ બહુ કહેતો નહી. ઈશ્વરે આપણે રૂડી રૂપાળી સ્ત્રીનું સુખ આપ્યું, એટલે સંસાર સુખ ભોગવનાર મારા સરખા બીજા થોડાકજ દશે, એમ માની હું તો અભીમાન ધરાવતો, અને ગુસ્સામાં આવી કદાચ કોઇવાર મારી પ્રિયા મને કંઈ કહેતી તો તે પણ સહન કરતો, કેમકે હું સારી પેઠે જાણતો હતો કે તેણીનો ગુસ્સો કંઈ બહુ

વાર સુધી રહેતો નહી, અને જ્યારે ગુસ્સાનો આ-
 વેશ નરમ પડતો ત્યારે તેણી પોતાની ચાલ માટે
 અનહદ પશ્ચાત્તાપ કરતી, ને મારી ક્ષમા માગી
 મારા તરફ વધુ પ્રેમ દાખવતી હતી. આમ તેણી
 ના રીસામણાંનો થોડો વારમાં અંત આવી જતો
 હતો. પણ આજના તેણીના ગુસ્સાનું જોર કંઈ
 વિશેષ હતું, એટલે સહજમાં તેણી માની જનાર
 નથી, એમ માની પલંગપરથી ઉઠીને તેણીની પાસે
 જઈ મેં ધીમેથી તેણીનો હાથ પકડ્યો કે—બમ-
 મારી સીતાએ તો મારા હાથને એવા જોરથી
 હડપેલો માર્યો કે, હું ચાર પાંચ પગલાં પાછાગળ
 હા ગયો. “હા કરીશ” એ વાક્ય કહ્યા વગર
 તેણીના મગજમાં ભરાયેલો સંતાપ વાયુ કદી ઉતર
 નાર નથી, એમ ધારી પલંગપર ફરી બેસતાં મેં
 કહ્યું—“વહાલી આટલામાં તું આમ રીસાઈ શું
 જાય છે ! અહો ! એમાં તે શું મોટી વાત છે ?
 તારી મરજી મુજબ કરવાને મેં કોઈ દીવસ પણ
 આનાકાની કરી છે ? અહીં તો આવ ! કહે કરીશ,
 બસ !”

ખરેખર ! “કરીશ” એ શબ્દની કંઈ એવી
 રામબાણુ અસર થઈ, ને તે હવા કાનમાં પ્રવેશ
 થતાંજ “હા ! એ તો મને ખબર છે બધું ! વળી

કંઈ લાંબુ ભાષણ ચલાવવું હશે ! ” આમ કહેતાં મારી સીતા સહજ મેં મલકાવતી મારી પાસે પલંગપર આવી બેઠી. તેણીને હાથ ખેંચતાં મેં પણ હસીને કહ્યું—“ કાલે રવિવાર છે, એટલે સવારે વહેલો જમીનેજ જગ્યા બેવાને જઈશ, સમજી વડાલી ! મારા સાંભળવા પ્રમાણે ત્યાં તઈયાર ઝુંપડાંઓ બાડેજ ગળે છે, માટે તેમ જો એકાદ મળી જશે તો લખાવતોજ આવીશ ! કેમ હીકને મારી રાણી ? બોલ, હવે બીજો શો હુકમ છે ? ”

“ વળી તમારી એની એજ મશ્કરી કે ? ” શરમાઈને મને સ્નેહથી આલિંગન કરતાં મારી પ્રિયા બોલી ઉઠી.

વાંચનાર ! સાક્ષાત પ્રભુનો અવતાર શ્રી રામચંદ્રજી તેમજ લક્ષ્મિ સ્વરૂપ સીતાજીને પણ બાર માસ વનવાસ રહેવો પડ્યો હતો, એટલે માફ નામ પણ રામલાલ હતું તેથી મને પણ પર્ણકુટીમાં રહ્યા વિના કંઈ છુટકો ? હુકમમાં એતે મેં એક ઝુંપડું બાડે લીધું, અને અમે રામ સીતાની બેઠી એ પર્ણકુટીમાં વાસ કરવાને સંચર્યા.

વાત કરતાં એક અઠવાડિયું પસાર થઈ જતાં તો અમને જણાયોજ નહીં, અને અનજાજ વગેરે

થોડાક દિવસો ચાલે એટલુંજ સીધું સામગ્રી અમે ઘેરથીજ લઇ ગયા હતા એટલે કંઈ અડચણ પડી નહીં, પણ પછી તો એક એક ચીજ થઇ રહેવા આવી. આજે ધીચંદળનો ઘાણુ નીકળી ગયો, તો કાલે ચોખ્ખાદાસજીએ ચટપટ જગાડી તો પરમ દહાડે દાળખાઇ--અંહ--કરી ગયાં, એટલે સાકરખાઈ જાગે કે હું રહી ગઇ તે તે રીસાઈ ખેડાં. આમ થતાં બધાની ખરાબર તપાસ રાખીને એક દિવસ પહેલાંથી મારી સીતા મને કહેતી કે, “આજ તો મેંથી થઇ રહી છે, ને ઘાણુ કાલનો દીવસ ચાલે એટલા છે ! ચોખ્ખા પણ બે ચાર દહાડા ચાલશે, માટે સાથે સાથે એકે ફેરે બધું લેતા આવજો !” એટલે આપણે તો રોજ સાંજના હોશીસથી વાગતાં બંને પોટલાં ઉંચકીને કંઈ નહીં ને કંઈ લાવવુંજ પડતું હતું.

આમ થોડા દિવસ જનાં પછી તો મને કંટાળો આવવા લાગ્યો. એક તો સગરના આઠ ન વાગ્યા હોય એટલામાં કુતરાની માફક ચાર પાંચ કોળીઆ ખાઇને ગાડી ચુકી જવાની હાથપીટમાં રોટલતપર જેમ તેમ કપડાં પહેરીને દોડધામ કરતા જવું. વળી દસ વાગ્યાથી ટેબલપર માથું નીચું ધાલોને આખો દીવસ ગધા વહીતર કરવું, ને સાંજના

પાંચ વાગ્યા, એટલે મ્હારા ઉત્પાતની ન પુછો વા-
 ત ! પછી એક તો મ્હારૂ ચિત્ત ચગડોળે ચઢતું !
 એક આંખ લખરામાં ને બીજી આંખ ઘડીયાળ
 તરફ રહેતી, અને તે વખતે મનમાં એવું લાગતું
 કે જો ઇશ્વરે ત્રીજી આંખ આપી હોત તો કેવું
 સાડ થાત કે ક્યારેને સાહેબ હોશીસમાંથી ઉઠે કે
 હું પણ સ્ટેશનનો રસ્તો લઉં તે માટે સાહેબ
 તરફ જોવાના કામમાં વાપરી હોત, પણ ઇશ્વરનાં
 સરજેલાં કાષ્ઠ પણ પ્રાણીને માત્ર એજ આંખ આ-
 પેલી છે તો હું તે વળી કયા દેવનો માનીતો દીક-
 રો થઈ આગ્યો કે મ્હને ત્રણ આંખ હોય ? એ-
 ટલે લાચારીએ તેટલું કામ કાનને સોંપવું પડતું !
 દાદરપર સાહેબના યુટનો અવાજ સંભળ્યો કે
 મારી ઉતાવળની વાતજ નહીં ! જેમ તેમ ઉધું ચતું
 કરી નાખવા માડવું, પણ કરમસંજોગે સાહેબ
 પણ એવો માયાનો મળ્યો હતો કે સાડા પાંચ
 વાગ્યા પહેલાં જો ઓશીસમાંથી ઉઠે તો હોય તે-
 એના દાદાનાજ સમ ! જસ સાહેબના યુટનો આ-
 વાજ સંભળાતો બંધ થયો કે આપણે પણ
 ખુરસીએથી ઉઠ્યાજ છઠ્ઠાએ ! તરતજ માથે ચકરકું
 ગાઠવ્યું એટલીજ વાર ! દોડધામ કન્ટાં કંઈ ચીજ
 વસ્તુ લેવી હોય તે લીધી ન લીધી ને ખાંધે પોટકુ

મારીને દોડ્યા સ્ટેશનપર ! પછી તો મારી પ્રિયામાં મન દોડતું, પણ તે કંઈ મારાથી મરજી મુજબ કરી શકાય તેમ નહોતું. એ તો જ્યારે બાકતું વર્ષમાન મને ત્યાં લઈ જાય ત્યારેજ તો, મને કંઈ પાંખે હતી. કે હું ત્યાં ઉડીને જાઉં. એવામાં જો વળી ઓશીસમાં મોડું થઈ જવાથી એકાદ માડી ચુકી ગયો હોય તો પછી મારી નિરાશાની હદજ રહેતી નહીં. ખીજી માડી આવે ત્યાં સુધીમાં મારાથી જૈમ તેમ ધીરજ ધારી શકાતી હતી. રોજ આમ થતાં મને તો પછી જવા આવવાનો એટલો ખયો ત્રાસ ઉપજવા લાગ્યો કે હું મનમાં મરડી હજારો ગાળો આપતો હતો.

વાંચનાર, ટુંકમાં એટલુંજ કે અમારી પર્ણકુટીમાં નિવાસ કીધા પછી અમે રામ સીતાનું જોડું અકે દીવસ આનંદે રહ્યું નહીં. એક દીવસ પ્રાતઃકાળે અમારા સીતાજી ઝુપડાની બહાર બેઠી દાતણ કરતાં હતાં, એટલામાં હું પણ હાથમાં દાતણ લઈને નીકળ્યો. હજી હું તેણીની પાસે બેઠો નથી, એટલામાં તેણી ગાળી બી—“ કેમ કાલે પણ તમને યાદ નજ રહ્યું ને ? હવે તો બાઈ હું તો હારી. અરરર. એમ કહોની કે, ગાડીનો વખત થઈ ગયો એટલે નહીં લવાયું. આજ ચાર ચાર

દીવસ થમાં મારું તો ખુમો પાડીને કહેતા ગળુએ
દુખી આવ્યુ, પણ તમારાથી એટલી સાકર અ-
ણાતી નથી. એટલું પણ શમાટે યાદ રહે ?
ખોતાને પાન તંબાકુ વગર નથી ચાલતું તે લા-
વતાં કંઈ ભુલી જવાય છે ? હવે આજે ચાહેમાં
શું નાંખું ? માર કપાળ નાંખું ? ”

“ મારે ચલા નથી પીવી પણ. પછી કંઈ
છે ? પણ નદામી મોટેથી ખુમો પાડીને રસ્તો ન
ગળવ. અહીં કંઈ આપણું ઘર નથી કે કોઈ
સાંભળનાર નથી. આસપાસના માણસો સાંભળશે
તો શું કહેશે ? કંઈ જરા વખત વિચારીને બો-
લતી જ.” ઉઠતાં વારનેજ તેણીના મુખના સ્વ-
સ્તી વચનો સાંભળી મને પણ જરા ગુસ્સો ચઢ્યો.

“ પણ હવે તમને લાવવાનું કહુંજ નહી—”
સીતાએ છણકા કરી કહ્યું.

“ હવે આજ જરૂર યાદ રાખીને લેતો આવીશ
પછી કંઈ છે ? ” મેં શાંત પડીને જણાવ્યું.
પણ મારી સીતાનો ગુસ્સો ઓર વધ્યો, ને છ-
ણકા કરી ઉઠતાં તે બોલી ઉઠી—“ તે તમારે
જોઈએ તો લાવજો. નહી લાવશો તો કંઈ મારું
હાજરું ચાહે પીધા વગર ફાટી નથી જવાનું.”
આમ કહેતાં તેણી અંદર ચાલી ગઈ.

વાંચનાર, પ્રભાતના પટોરમાં આવું પરભાતી
 થું ગવાયાથી જેમ તેમ આવું ન આવું. પણ
 સાકર લાવવાનું બરોબર થાદ રાખી હું આશીસ-
 માં ગયો. આખો દિવસ કામ કરતાં નીકળી
 ગયો તે જણાયો નહીં, પણ સાંજ પડતાં ઘડી-
 આજમાં પાંચ વાગવાના ટોનો થતાં રોજના નિયમ
 મુજબ મારો જીવ ઉપર તળે થતો લાગ્યો, ને
 ક્યારે ને સાહેબ ઉડે કે હું પણ રવંદા માયું,
 એમ તલપાપડ થઈ રહ્યો, પણ સાકરઆઈને હું
 બૂલ્યો નહોતો. મારી અધીરાઈ જેમ વધતી ગઈ
 તેમ તેમ સાહેબ પણ ટોણ જાણે શુંદર લગાડીને
 ખેડેલો કે શું તે ઉડેજ શાનો ? છેક સવા છ
 વાગે સાહેબ ધીમે રહીને ઉડ્યો, કે હું પણ તેની
 પાછળજ પાછડું પટકાવી ઉડ્યો, ને બજારગેટનો
 રસ્તો લીધો. પણ નકટાના લગ્ન આડાં સો વાધન
 નડે. બજારગેટના રસ્તાપરની સઘળી દુકાનો બંધ
 થઈ ગઈ હતી. તપાસ કરતાં માલમ પડ્યું કે
 ત્યાંના સઘળા ગાંધીઓ બહારગામ રહેતા હોવા-
 થી સાડા પાંચ છ વાગતાં તેઓ દુકાનો બંધ કરી
 જાય છે. બસ આપણે તો વિચારવમજમાં અથડાવા
 લાગ્યા. હવે કેમ કરવું ? તે કંઈ સુજે નહીં.
 એક તો સાહેબના પાપમા આશીસમાંથી છુટ્યો

મોડો, ને દોડતો દોડતો બજારગેટ સુધી ગયો તો
 ધરમ ધડકો માથે પડ્યો. હવે ધાર્યું કે “ભુલેશ્વ-
 રના ચક્રામાં જાઉં, પણ ત્યાંથી દુકાનો ઉઘાડી
 હોય તો સાફ, નહીંતો ત્યાં સુધી ફેરો ખાવો
 ફાગટ થશે. ” વળી એવો વિચાર આવ્યો કે “જો
 આજ સાકર નહીં લઈ જાઉં તો ફક્ત મને ઠાણે ચાલ્યા
 પીવાની નહીં મળે એટલીજ અડચણ ભોગવવી પડે
 તો તે સહી શકાય. તેની તો કંઈ હરકત નહીં,
 પણ આખી રાત સીતાજીનો રાગડો ચાલુ રહે, ને
 વળી સહવારના પહોરમાં પરમેશ્વરના નામને મદત્તે
 સાકરનું કકણાણ ચાલવા માંડે એ તે કેમ ખમા-
 ય ? ” આમ વિચારી સાકર લઈ જવાનો ઠરાવ
 કરી હું જોરીબંદરના રેશન આગળ આવ્યો, ને
 કાલકાદેવીની ત્રામવેના આવવાની રાહ જોતો ઉભો,
 પણ મારા નસીબમાં પગે ટીચાતા જવાનું લખેલું
 તે ત્રામ પણ આવેજ શાની ? પાંચ દસ મીનીટ
 ઉભો રહીને કંટાળતાં મેં જોરથી ચાલવા માડ્યું,
 ઉતાવળે ચાલતાં દોકરો ખાતાં જોમ તેમ ભૂલેશ્વરની
 શાક મારકીટ આવી પહોંચ્યો. પણ હરી, હરી.
 આજ ડોણ જાણે કે ઈ રાંડીરાંડના સુકને નીક-
 ળ્યો હતો કે શું તે આખા ભુલેશ્વરના ચક્રામાં
 ગાધીની એકે દુકાન ઉઘાડી હોયજ શાની ? “અરેરે,

હવે હાથ હલાવતાં ઘેર જવાનો વખત આવશે તો શું થશે ? ” એમ મનમાં ધાસ્તી લાગી, ને ઉદાસ ચહેરે હું આગળ ચાલ્યો, એટલામાં પાંજરાપેળના નાકાપર એક દુકાન ખંધ થતી મને દુરથી દેખાઇ. તરતજ મારા ચકરડા ઉપર હાથ મૂકી હું તો મૂઠીઓ વાળીને દોડ્યો, ને તે દુકાન ખંધ થઇ જાય તે પહેલાં ત્યાં જઇ પહોંચ્યો. સારું નસીબે તેને ત્યાં સાકર હતી, એટલે મહીના દોહોડ મહીનાની ખટપટ મટાડવા મેં એક મણ શાકર ખરીદી લીધી ! પણ અબ-બ-બ-બ ! એક મણનો બોળે તે કાનાથી ઉચકાય ? ! પાંચ શેર ખટ્ટા લઇને ઘેર ગયો હોઉં તો ત્રણ દીવસ સુધી હાથ સેકવો પડે. તો હવે એક મણ બાર ઉંચકીને જાઉં તો મહીના દહાડા સુધી ખાટગોળ સેવવો પડે ! પણ ત્યારે હવે મારે કરવું કેમ ? બાડાની વીકટોરીયા કરવાનો વિચાર કીધો પણ ખીસામાં પછસા જોઉં તો કારા ચાર આના સોલક હતી, ને ગાડીવાળાને પુછ્યું તો બાર આના ને રૂપીયા શીવાય કોઇ વાતજ કરે નહીં ! એટલે હેલકરી શોધવા માંડ્યો, પણ રાતનો વખત અને વળી રાંડ શંખણી મરકીની મોહેકાણુ એટલે હેલકરી પણ ક્યાંથી મળે ? બે પછસાના ચાર પછસા ને ચારના છ પછસા સુધી આપવાનો

ને જેવટે ચાર આના પણ આપવા સુધી મેં હીંમત
 કરી પણ રસ્તામાં એક બે મળ્યા તે પણ છ ને
 આઠ આના વગર પોટલાને હાથજ શેના લગાડે ?
 જીખ મારીને એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં ને એ
 ક ખભેથી બીજે ખભે મુકતાં જોમ તેમ હું ચરની
 રોડના સ્ટેશન સુધી આવો પહોંચ્યો. સ્ટેશન પસે
 આવતાં જોકે છું તો ગાડી સ્ટેશનપર ઉભેલી
 જણાઈ, એટલે પછી પુછવું શું ? હું ખાંધે સા-
 કરનું પોટલું મારીને જોરવા દોડ્યો ! સ્ટેશનની પા-
 ચરી સુધી પહોંચ્યો તો ગારડે સીરી વગાડી,
 ને એનજીને “ કુ-ઉ-ઉ-ઉ ” કરીને મોટેથી ચીમ
 પાડી ને રજી તો સામેના પ્લાટફોર્મ ઉપર જવાનો
 અરધો દાદર હું ચઢ્યો નથી, એટલામાં બાહ
 બાહએ “ બક-બક ” કરતાં ગાડીઓ ખેંચવા માં-
 ડી. ગાડીની ગતી વધવા માંડતાં મારા પગની
 ગતી મંદ થવા લાગી, ને લપુ લપુ પગલાં પડવા
 લાગ્યાં. હવે ખભાપરનો સાકરનો બોત્તો પણ બા-
 ડે જણાવા લાગ્યો, અને અરધો દાદર ઓળંગવો
 પણ મહાબારત થઈ પડ્યો જોમ તેમ સાચી
 બાળુનો દાદર ઉતરી સાકરની ઠાથળીને એક
 બાંક ઉપર મુકી હાંકતો હાંકતો ટાંધમ ટેબલ પ-
 સે ગયો, ને ચસમા ચઢાવીને જોયું તો હવે

પછી સ્થાડા નવ વાગતાની ગાડી ! જમ, હું તો
હંડાગારજ થઇ ગયો. મરકીને મનમાં હજારો
ગાજો દેતો હું બાંકડા ઉપર બેઠો. હજી ત્યાં મને
બેસને થોડો વખત થયો નથી, અને દોડીને આ-
વવાથી ચેલેડો થાક ઉતર્યો નથી, એટલામાં રેલ્વે
ના એક સીપાઈએ મારી પાસે આવીને મને
પુછ્યું—“ શેક આપકી ટીકીટ ક્યાં હય ? ”

“ હમારી તો પાસ હય.” મેં જવાબ આપ્યો.

“ અચ્છા. તુમ અબી ટેસનકી બહાર ખડા
રહો.”

“ કાયકે માટે ? ” મેં અજાણી સહીન પુછ્યું.

“ બસ, અબી યહાં બયઠનેકા હુકુમ નહીં હય,
પીછે આના.” સીપાઈએ જણાવ્યું.

“ હવાસદાર, હમકુ બેઠવા આપો તો ઠીક. એ અમા-
રા પોટલા ઉઠાકે હમકુ તીદર જના પડેગા. તુમ
તો સમજુ હો.” મેં કાલાવામા કરતાં કહ્યું.

“ તુમ ખાતી સીર મત ખાઓ. ચક્ષો, જલદી
ઉઠકે બહાર જાઓ, નહીં તો હાથ પકડકે લે ચક-
ના પડેગા.” સીપાઈ સહેજ તપી જઈ બોલ્યો.

ઠીક, યા નસીબ કરમમાં એ વિટંબણા ભોગ-
વતી બાકી રહી હતી તે ભોગવેજ છુટકો. ફરી

સાકરતું પોટલું મારું ખભે, ને સ્ટેશનનો દાદર
 ઓળંગી બબડતો ફફડતો પાછો બહાર રસ્તાપર
 આવ્યો ને એક કોરણે ખભાપરનો બોને મુકી બે-
 ઠો. મેલ ત્રેન વિદાય થઈ ગઈ, એટલે વળી પાછો
 સાકરની ઠાયળી ઉચ્છ્રીને સ્ટેશનમાં દાખલ થયો,
 ને ગાડી આવવાની આતુરતાથી રાહ બેનો. બાંક-
 ડાપર બેઠો. કેટલીક વારે પાછો ઘંટ થયો ને “બક-
 -મક” કરતી ગાડી આવી ઉભી, એટલે સાકરબાઈને
 એક ખાલી ડામામાં પધરાવી તેમાં હું પણ ગોઠવા
 યો. હવે મારું મન મારી સીના તરફ ખેંચાયું,
 એટલામાં વાંદરાતું સ્ટેશન આવી પહોંચ્યું, એટ-
 લે પ્લેગ કમીટીના ડાકટરોએ એક એક ડામા ઉ-
 ઘડાવીને ઉતાર્યોની તપાસ કરવા માંડી. આ તપા-
 સ માટે પાએક ઢલાક ત્રેન ખોટી થયા પછી ઉપડી, ને
 અગીઆરેક વાગ્યાને સુમારે આપણી સ્વારી ગાડી-
 માંથી ઉતરી. જ્યાં મુંબઈ સરખા બવ્ય શહેરમાં
 પણ મળુરોની મારામાર ત્યાં વળી આ ગામડાનાં
 સ્ટેશનપર મળુર મળે, એમ સ્વપ્ને પણ બને!
 વળી સાકરતું પોટલું મારું બાંધે ને હું સ્ટેશનની
 બહાર નીકળ્યો, ને મારા ઝુપડાનો રસ્તો લીધો.
 તે રસ્તો કેવો? કંઈ આપણા મુંબઈ સરખો
 બાંધેલો નહીં હો. બોદાની ઉપગ્રવિકા માટે બગ-

દોઝે લજ ખેડીને તધ્યાર કીધેલોજ સમજવો.
 ખેતરોમાંથી ચાલીને જવાનો નજીક પડતો રસ્તો
 મેં રોજને માટે નકી કરી રાખેલો હતો, પણ તે
 દીવસે એક તો પહોંચ્યોજ મોડો, એટલે અરધી
 રાત તો થવા આવી હતી, અને તેમાં વળી વધ
 તેરસનો દીવસ હતો એટલે ચાંદરાણું તે ક્યાંથીજ
 હોય ? સઘળે અંધાક ધોર જણાતું હતું, તેમાં વળી
 હું કંટાળી ગયો હતો અને સાથે પેટમાં પણ બૂ-
 ખ્યા દેડધામ ચાલી રહી હતી, એટલે બહાવરો
 સરખો ખભે કાચગી ચઢાવી ખેતરમાં અથડાતા
 કુટાનાં મેં રસ્તો માપવા માંડ્યો. આ વખતે મ-
 ને મનમાં એવું થઈ આવ્યું કે “ ઘેર ગઈ એ
 રાંડ ચાહા પીવાની એ ડાકણીએ મને આટલો
 બધો વશ કરી લીધો ન હોત તો આ સાકરનો
 ઉંચકવો પડત, ને આટલી વિટબણા સહેવીએ પ-
 ડત ? ” રસ્તો ખાડા ખખચાવાળો હોવાથી સાકર-
 નો ભાર ઉંચકી ચાલતું મને એટલું ભારે થઈ
 પડ્યું કે ન પુછો વાન. સાકરનું વજન પણ જાણે
 વધી ગયું હોય, એવું લાગવા માંડ્યું. વળી એ
 સાથે ઝૂંપડામાં પહોંચતાં મને આવવાનો વખત
 થઈ ગયો તેથી મારી સીતા પણ મને કાણુ
 જાણે ફટલા મેલો સંભળાવશે, એની મનમાં ધા-

સ્ત્રી : પેરેલી તે માગથી તેા આસી શકાયજ નહીં,
 તેપણ ઠોકરે ખાતો ખાતો જેમ તેમ કરીને હું ઘા-
 ડે તેા ચાલ્યો પણ અરેરે ! દષ્ટવ મને સીધો પા-
 ભરો કેમ ચાલવા આપે. ચાલતાં ચાલતાં અંધાનાને
 લીધે ન દેખાવાથી એક મહોટા ટેકરા સાથે હું અ-
 થડાઇને એક ગોડાંટ ખાઇ પડી ગયો. અરે, પડ્યો
 તેા ખરો, પણ તેખી કવી ખુબીયી. મારું ચકરડું
 માથાપરથી ઉડી જઇ એક બાજુ ગળાડી ગયું તેા,
 બીજી તરફ પગમાંના ટપુસીમાદાસજી નહાસી ગયાં,
 ને સાકરખીખી પણ એક બાજુએ સરી ગયાં ઝુંપ-
 ડામાં જલદી પહોંચતાના આતુરતામાં દોડધામ
 કરી તેનું આ પરિણામ ભોગવવું પડયુ. વળી હું
 ઉડ્યો, ને શરિરે વળગેલી ધુળ ઝાટકી નાંખી.
 પાંધડી જોડા શોષતાં પાએક કલાક સહેજમાં ની-
 કળી ગયો, એટલામાં સાકરનું પોટલું પણ હાથ
 લાગ્યું. વળી સઘળા પોતપોતાને સ્થાને ગોઠવી
 મેં ઝુંપડાને રસ્તો લીધો, ને અમારા ઝુંપડાઓ
 આગળ આવી પહોંચ્યો, પણ ઓય કરમ ! સઘ-
 ણાં ઝુંપડાઓ ઢાંધાંકણ થઇ ગયાં હતાં, ને ક-
 થાય પણ દીવનો ઊલ્લસ જણાતો નહોતો, એટલે
 આટલા બધા ઝુંપડાઓમાંથી મારું ઝુપડું કયું, તે
 ઠંઠ બાજુએ છે, એની મોટી મુઠવણ પડી.

ખમાં ઝુંપડાં સરખાંજ જણાતાં હતાં, એટલે હવે
મારું ઝુંપડું તે કેમ ઓળખી કહાડવું? તેમાં વ-
ળી તો અંધારી હતી એટલે એક એક ઝુંપડા
આગળ જઈને અંદર ડોકીયું કરીને જોયાં શિવાય
કંઈ અમારાં ઝુંપડાની ખજર પડે તેમ નહતું? દરેક ઝું-
પડાનું પ્યારણું ખખડાવી જોઈ કે અહીંયાજ ઉભો રહી
મારી પ્રિયાને “ સીતા સીતા ” એમ દરેક ઝુંપડાં
આગળ જઈ મોટેથી ઘુમ પાડું. અરે વાહવા!
મને પણ કેવો વિચાર સૂઝયો. વહુનું નામ તે
દેવાય કે? પણ ત્યારે આટલી વાર મેં શું કી-
ધું? વાંચનાર! તમે આગળ મારી વહુનું નામ
દીધું તે માટે મારી મશ્કરી તો કરશો નહીં ને?
જો કરો તો તમને મારા દાદાનાજ સોગન છે,
શું સમજ્યા? ને જો મશ્કરી કરશો તો હું પણ
તમે સંજળાની મશ્કરી કરીશ; કેમકે તમે પણ શું
પોતપોતાની વહુના નામ નહીં દેતા હો? શું?
અરે, દહાડામાં હજીજર ને લાખવર મનમાં તમા-
રા હરદયની રમણીના નામનું રટણ કરતાજ હશે.
ત્યારે મનમાં નામ દેવું ને મોઢે નામ દેવું એ
બધું એકનું એકજ હોં કે. તોપણ મને તો આ
વખતે મારી પ્રિયાનું નામ દેતાં શરમ લાગી આ-
મ કંઈ અમુક રસ્તો ન સૂઝવાથી કેટલીક વાર

સુધી સ્તબ્ધ થઈ ઉભોજ રહી ગયો. આખરે કંઈ નીશ્ચય ઉપર ન આવતાં હું વળી થોડેક આગળ ચાલ્યો તો એક ઝુંપડાનો દરવાજો થોડો ઉઘડેલો જણાયો. “અહાહા. આટલી મોડી રાતે તે મારી પ્રિયા વગર બીજા તે કાણ દરવાજો ખુલ્લો રાખીને મારી રાહ જોતી બેઠી હશે. બસ એજ મારું ઝુપડું” આવા વિચાર મારા મનમાં આવતાં તે ઝુપડાના દરવાજા પાસે જઈ મેં “સીતા વહાલી.” એમ ધીમે અવાજે બુમ મારી, પણ ઠાંધરે જવાબ આપ્યો નહીં. આથી મેં ધારણું કે “મારી વાટ જોતી બિચારી મારી સીતાને નિદ્રા આવી ગઈ હશે. આમ ધારી સાકરતું બોયકું દરવાજા આગળ મુકી હું ધીમેથી અંદર દાખલ થયો તો પગે ખાટલો અથડાયો. “બસ, એ અમારોજ ખાટલો.” એમ મનમાં ખાતરી થતાં હું ધીમેથી ખાટલા ઉપર હાથ ફેરવવા લાગ્યો, ને હજી તો હાથ ફેરવ્યો ન ફેરવ્યો એટલામાં “ઓય માડી રેએ એ. ચોર, ચોર આવો, આવો.” એમ ખાટલાપર સુતેલું માણસ મહોટે અવાજે બુમ પાડી ઉઠ્યું અરે. આ અવાજ મારી સીતાનો નહી. આ તો હું બીજાના ઝુપડામાં ધુસી ગયો હતો. વાંચનાર ! હવે મારા ગભરાટનો શો પોર ? મારા ટાંડીયા તો લપુલ્લપુ થવા લાગ્યા, ને પરસેવાથી આ-

ખું શરીર ભીંજાઈ ગયું, ને હું થરથર કંપવા લાગ્યો. હવે કેમ કરવું તે કંઈ સુઝ્યું નહીં, એટલામાં તો પેલા ખાટલા પર સુતેલી સો વળી મ્હોટેથી ખુમ પાડી ઉઠી—“ અરે કાંઈ આવો રેએએ. બાઈ ઉઠો ઉઠો. ચોર, ચોર.” તરતજ ઝૂંપડાની અંદરનું બારણું ઉઘડતું હોય એમ જણાયું, એટલે ગભરાટનો મારયો હું તો એકદમ ઝૂંપડાની બહાર આવ્યો ને મારી સાકરનું પોટલું ઉચકતાંને વારજ ખુબ જોરથી દોડ્યો. ઝૂંપડાની પાછળથી ખીજની બાજુએ અને ખીજની પાછળથી ત્રીજની આગળ એમ ઝૂંપડાઓની આસપાસ હું દોડ્યો જતો હતો એટલામાં શીવ, શીવ, શીવ, ખાળ કુડીનું પાણી જવા માટે એક ખાડો બનાવ્યો હતો તેમાં ધ્રુવ દધપ ગળડી પડ્યો. અરે, તેમાંનું પંચામૃતનું પાણી જાતે મને ભેટવાને બહુ ઉત્સુક હોય તેમ આનંદથી ઉછાળો મારીને છેક મારા ચકરડા સધી પહોંચી ગયું. હું તો ખગડાચો ને ઠીક, પણ જોરથી દોડવાથી મારો દમ આખર આવી રહ્યો હતો અને હાંફતો હાંફતો હું દોડતો હતો એટલે મારા ઉઘાડા રહેલા મ્હોડામાં પણ થોડુંક પાણી ઘુસી ગયું. હામ. હામ. કપડાં ને એકવાડ માજવાથી તથા નહાવાથી ભરાયલાં મેલાં પાણીનો આ ખાડો હતો, એમ મને ત્યારેજ ખબર પડી

ને “થુથુ” કરી હું થુકવા લાગ્યો. પણ એટલું ઠીક
 થયું કે પડવાના આયકાથી માથાપરનું પાવડું લડાને
 દૂર ગબડી ગયું. બાકી સવળાં કપડાંબોએ તો પં-
 ચામૃતના પાણીનું ખુબ પાન કરી લીધું ને ટપુસીયાં-
 દાસ તો છેક તળીયે કાદવમાંજ ધુસી ગયા. અરે,
 એ બધી માટે મને કંઈજ લાગ્યું નહીં, પણ પેલી
 સાકરબાઈની શી હાલત થઈ? જેને માટે આટલી
 બધી વિટબણા સહન કરી, જેને કાળજીથી ખમપર
 જીંચકીને આટલે લાંબે સુધી લઈ આવ્યો. અરે, જેને
 લીધે જુ પડાંને ઘોટાંબો થવાથી આ પચામૃતના બ-
 રેલા સુગંધીનું કુંડમાં સ્નાન કરવાને હું ભાગ્યશાળી
 થયો, તે હીરાકણી મહક ચમકનારાં બીબી સાહેબ
 તે સમયે ક્યાં ગોડવયાં હતાં? જેવો હું જીપજા કુંડ-
 માં પડ્યો તેવુંજ સાકરનું પોટલું છુટી ગયું ને કા-
 થળી ફાટી પડતાં મહો ધણીએ ના પાડી તે છતાં
 પણ પેજા પંચામૃતનાં પાણીમાં મીઠાશની ઓછ હતી
 તે સાકરબાઈએ પૂર્ણ કરી દીધી. બસ, મહારી સઘળી
 મહેનત ફાકટ ગઈ. પણ હવે શું કરવું? ખેર, યા-
 નસિબ. હવે ગઈ વસ્તુની આશ કેવી. જ્યાં વાલામુર્ત
 મરકીએ હજ્જરો કાજગરા જીવેને ભોગ લઈ બાર
 તેમાંથી અસંખ્ય માણસોને હંમેશના દુઃખના દ-
 રીયામાં ફાંસી દીધાં. ત્યાં મહારી સાકર માટે તે

મહારે શું સંતાપ કરવો. હું ધાભરો ધાભરો ખાડા-
માંથી બહાર નીકળ્યો, દોડી દોડીને થાકી ગયો હતો.
એટલે હવે એમ દોડવા કરતાં અંધારામાં કોઈ ઠેકાણે
છુપાઈ રહેવાનું' મને ઠીક લાગ્યું, એટલામાં તો ત્યાં
મોટો શોર મચી રહ્યો. ત્યાંના દરેક ઝુપડામાંથી
પુરૂષો હાથમાં લાકડીઓ અને દીવાઓ લઈને નીક-
ળી પડ્યા પછી મારા ગભરાટની શી હદ ? ! ”
ચેરને શોધીને ચોગ્ય મેચીપાક જમાડવાને નીકળી
પડેલું લશકર કદાચ હું ભરાઈમેટો હતો ત્યાં આ-
વી પહોંચશે તો મારી શી હાલત થશે. અરેરે, મને
મારી મારીને મારો બોરકુટોજ કહાડી નાંખશે.

મારા મનમાં આવે ભય ભરાતાં મારું આખું
શરિર થરથર કંપવા લાગ્યું. હાથ પગ તદન સુનમુન
થઈ ગયાં ને જાણે મને તલાડીયો તાવજી ચઢી આ-
વ્યો હોય ને જાણે તોપનો મોટો ગોળો સુસવાટ
કરતો મારી છાતીએ આવીને ચોંટયો હોયની શું.
આવી હાલતમાં હું ઝુંપડાના દરવાજા આગળ ઉભો
હતો એટલામાં તે દરવાજા ઉઘડ્યો. આથી હું તદન
લેવાઈજ ગયો, ને નકી જાણ્યું કે હવે મારું આવીજ
બન્યું. મને એવો ધારકો લાગ્યો કે બેસુધ થઈને પડી
જતો હતો. એટલામાં પેણો દરવાજા ઉઘાડીને એક
સ્ત્રી બહાર આવી બોલી ઉઠી-” એવ બાઈ, આવડી

મોડી રાતે આ શી ગડબડ ! અરે હવે કેમ કરવું ? હું એ ધરમાં એકલી.”

આ અવાજ મેં તરતજ ઓળખી કહાડ્યો. તે ખરેખર, મારી સીતાનોજ અવાજ હતો. “બસ એજ અમારું ઝુપડું” એમ મારી ખાત્રી થતાં હું એકદમ અંદર ધુસ્યો. મને અંદર દાખલ થતો જોઈ અંધારાને લીધે તેમજ પેલા પંચામૃતના સ્નાનથી મારી વિચિત્ર આકૃતિ બનેલી હતી તેને લીધે ન ઓળખવાથી મારી સીતાએ ગભરાઈને મોટે અવાજે બુમ પડી—“અરે, કાંઈ આવે, આવે ! અહીં—ચોર—ચોર !” તેણીને વધુ બુમ પાડતી અટકાવવા હું ઉતાવળે બોલી ઉઠ્યો—“અરે, ગભરા નહીં. કાંઈ ચોર નથી. એ તો હું છું. તારો પતી રામલાલ. આમ મોટેથી બુમ ન પાડ સીતા.” સીતાએ અવાજ ઓળખ્યો ખરો, પણ પોતાની ખાત્રી કરવા ઝટ દધને દીવો સળગાવ્યો તો શું જોયું ? હોળીના ધુળ પડવાને દહાડે કાદવ કીચડથી ખરડાયલા સરખો મારો અવતાર. બસ, પછી તેના હસવાનો પારજ રહ્યો નહી, અને તેણી પેટ દાખી દાખીને હસવા લાગી.

“અરે, તું તારે જોઈએ તેટલું હસ્યા કરજો પણ મને પહેલાં કપડાં બદલવા દે. જરા પાણીથી આ બધું ઘેંછ નાંખવા તો દે.” મેં શરમાઈ જઈને કહ્યું, પણ

મારી સીતાથી તો હસવું કમે કરી શકી શકાય
જ નહીં.

વાંચનાર મારી પૂરી ફજેતી થવાની હજી બાકી
હતી તે કંઈ થયા વગર રહે ? હાથ વારમાં તો કોઈ
હાથમાં દીવા લઈને તો કોઈ લાકડી, તો કોઈ લુંગડાં
સૂકવવાના બાથું તો કોઈ કપડાં ધોવાના સાંભેલાં તો
એક બે અલમસ્ત સરખાં પુરખો તો બીમસેનજીની
ગદા સરખા મુસળ લઈને, આસરે બેસેક માણસો
જાણે દરોડો પાડવા આવેલા ચોરોના ટોળાને નહસા-
ડવાને આવ્યા હોય તેમ મારી સીતાની ખુમો સાંભળી
ખુમો પાડતા અમારા ઝુપડા આગળ દોડતા આવી
પહોંચ્યા, ને દરવાજા આગળ આવી અટક્યા. આ
હથીઆર બંધ લશ્કરને જોતાંજ મારે તો જીવજ
ઉડી ગયો, ને ગભરાટમાં “એય બાપલીઆ
રેએએએ.” એમ ખુમ પાડી ઉઠતાં મે બે હાથે મારે
માં ઢાંકી દીધું.

મારી સીતા પણ હવે ગભરાઈ ગઈ, ને તેણીનું
આખું શરીર પરસેવાથી ભીંજીઈ ગયું, પણ હિમત
ન છેડતાં તેણીએ તેમને કહ્યું—“અરે અહીં તો
કોઈ પારકું નથી.” આ સાંભળી તે લશ્કરમાંથી
એક જણ મારી પાસે આવી પોતાના હાથમાંના ફાત-

સનેા પ્રકાશ મારા પર નાંખી બોલી ઉઠ્યો—“ અરે આ તે કાણુ ? ” એટલે બીજો બોલી ઉઠ્યો—“ આ તો રામલાલ ભાઈ.”

એટલે ત્રીજાએ વળી ટાપસી પુરી “અરેરે ! આ તો હાળાના હાળાઈઆનો વેષ લીધેલો જણાય છે ને આ તે શું કહેવાય ? ”

વળી એક ચોથા ડાહ્યા અને સમજીને મહારી દયા આવવાથી સઘળાઓને વારતાં તેણે જણાવ્યું—“અરે, ભાઈઓ મુંગા રહો મુંગા. આમ નકામી મસ્કરી શું કરો છો ? આપણા બીયારા રામલાલને શું થયું તે તો પુછો. પુછવાનું છાડી દઈને તમને મસ્કરી કરવાનું કેમ સુઝે ? ” આમ કહેતાં મહારી પાસે આવી મહારાં મહાં ઉપર હાંકેલા હાથ ખેંચી મહને સઘળા હકીકત પુછવા લાગ્યે.

આથી મહને પણ કંઈ ધીરજ આવી ને શું થયું છે તે જણાવું તે પહેલાં મહારાં મહાં તથા શરીર સાફ ધોઈ, કપડાં બદલી હું સહેજ સ્વસ્થ થયો. પછી તે દીવસે ઓશીમમાંથી પછી તે વખત સુધીની ઉપવેક હકીકત મહાં સર્વને કહી સંભળાવી.

હું મહારી હકીકત કહેતો હતો તે સમયે વચ્ચે વચ્ચે મારું આખ્યાન સાંભળનારાઓમાંથી “હી-

હી-હી ” ને “ અહ હાહા ” ના સુર પણ મળી જતા પરંતુ મારી કથાના અંતમાં “ અમ્યુતમ કૃશવ ” થરાં સઘળા ખડખડ હસી પડ્યા, ને પાંચ મીનીટ સુધી પેટ દાખીને ખુન હત્યા, એટલામાં લોકોના ટોળામાથી રમણ નામનો મારો એક મરકરો મિત્ર સહી આગળ આવીને બોલી હડ્યો-“ અરે બાપચો. એમ નહીં-એમ નહીં. જુઓ આપણા રામાયણમાં રામને કૃષ્ણ સ્વરૂપ વર્ણવ્યા છે, ને આપણા આ રામ તો ગોરા છે, એટલે સીતા બાબીને ગમ્યાં નહીં હોય, એટલે આ પચમૂર્ખમાં હુમકા કાળા થઈ આવ્યા હશે.”

આ સાંભળતાં સઘળાના હસવાનો પા જ રહ્યો નહીં, ને મોટેથી હસના હસના સઘળ પોત પોતાનાં જુવડામાં ચાલ્યા ગયા. હુંકમાં તે સમયે તે જુવડાઓ તુલસેકું તાનું સરખુ ગામડું હાસ્ય રસના પરિપૂર્ણ ભરણ ગયું મારી સીતાનું પણ હની હસીને પેટ દાખી આવ્યું ફાત મને બહુ ખરાબ લાગ્યું. પણ તેનું કેમ કરવું ? સઘળાઓનાં જવા પછી પાણી ગરમ મૂકાવી હુ સાધુ યોગીને નહ્યો, એટલે સીતા-એ મને બેઠન કરવાનું વહું, પણ મારી લુપ્પજ મળી ગઈ હતી, એટલે જમવાની ના પાડી, થાકી ગયો હતો એટલે હુ બીજાને પડ્યો. સીતાની હાસ્ય

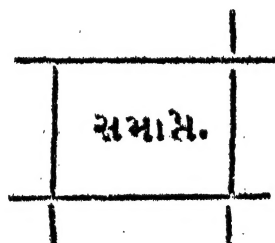
ઉમિ શાંત પડતાં તેણીએ મારી સમીપ આવી અન-
હદ સ્નેહથી કહ્યું—“ વહાલા ! તમને ગમે તો આવો
કાલે સહવારેજ મુંબઈ રહેવા જઈએ. મારે લાંબે
અજ તમારા જીવને આટલા બધો સંતાપ સહવે
પડ્યો, અને ચાર માણસોમાં વળી ફજેતી થઈ તે માટે
મને માફ કરશો.”

અહાહાહા ! વાંચનાર, સુસ્વભાવવાળી સુંદર રમ-
ણી રતી સરખી પ્રિયાએ ક્ષમા માગ્યા પછી અને
તેણીના મુખમાંથી પ્રીતિ પુષ્પના સુંગ્રમય રજકળો
સરખા હરહરને શીતળતા પમાડે એવા મધુર વચનો
કાને પડતાં કયો પુરૂષ તે વત પોતાનું દુખ વીસરી
જવા વગર રહે ? બસ ! તું પણ મારી થયલી સઘળા
ફજેતી તદ્દન વીસરી ગયો. અહાહા ! મારી સીતાની
પ્રેમોદગારના વચનોએ મારા અંતઃકરણમાં એટલી
બધી શીતળતા પ્રસારી દીધી કે મારો થાક પણ તદ્દન
ઉતરી ગયો, ને હું મારો પ્રિયાને અનહદ સ્નેહથી આ-
નંદિગત દઈ બોલ્યો—“ વહાલી, તું મનમાં કંઈ માફ
લગાડીશ નહીં. થયું તે થઈ ગયું. એમાં ત્હારો દોષ
કંઈ નથી. તારા સરખી પ્રેમાળ પત્નિ મને બીજી મ-
ળશેજ નહીં. ફક્ત તું કાઈ કાઈવાર જરા હઠ કર
છે, એ તારી હઠીજાઈ છોડી દે જે. હજી મુંબઈમાં
મરઠી નરમ પડી નથી એટલે હવે હમણાં તો થોડા

દિવસ અહીંજ રહીશું, સમજીને ? અને હવે કંઈ ચીજ લાવવાની હશે તો ઓશીસના સીપાઇ પાસે મંગાવી તેને પણ સાથે લાવતો જઈશ, કેમ ઠીકને વહાલી ?” આમ કહી મેં તેણીના કામળ કપોળ ઉપર પ્રેમથી ઓઢિકા લીધી.

વાંચનાર ! એ રાત્રી તો પછી પસાર થઇ ગઇ પણ બીજે દિવસેથી મારી હાલત ઘણી કઠગી થઇ પડી રાત્રીના બનાવની જેમને ખચર નહોતી પડી, તેમના જાણવામાં પણ એ-વાત ધીમે ધીમે આવી ગઈ અને કેટલાક તો એ વિશે મને પૂછવા માંડ્યા આમાં કેટલાક કની મતલબ ખાસ મારી મજાક મશ્કરી કરવાની હતી, અને કેટલાક તો બલા બીચારા સહજ જાણવાને પુછતા હતા. પણ તેમને જવાબ આપવો મને બહુ ભારે થઇ પડ્યો, અને લોકોમાં મોં દેખાડવું પણ મને ભારી લાગ્યું પણ શું કરવું ? લાયાર ! કંઈ હોશીસ જવા વગર ચાલે તેમ હતું તેમ જવું પણ આગગાડી માં એટલે બધા મારા મિત્ર પણ સાથેજ હોય એટલે નકામો વખત કહાડવા પણ મારી ફજેતીનીજ વાત ચીત ચાલતી.

આમ થોડ દિવસ નવરાત્રીની વારતાઓનો હુંજ વિષય થઈ પડ્યો, પણ સમય જતા તે ધીમે ધીમે છુટા જવાવા લાગ્યું અને કેટલેક દિવસે મારી કુશળતા ના ફાળકાની વાત જુની થતાં થતાં તદ્દન વીસરાઈ ગઈ.

કામદિપોતેજઠ ચુલ્લ.

ચમત્કારી દેશી ઔષધ.

ધાતુ પુષ્ટિ માટે અકશીર દવા.

ફક્ત પુરુષો માટે.

હીમત રૂપીઆ દાઢ.

સપ્ટ એન્ડ કંપની,

કાલ્યાણદેવી બુધિવરધક સ્કૂલ કામે-ચુલ્લ.

